

A
KÖZÉPISKOLAI KÉRDÉSRŐL.

ERDŐDI DÁNIEL.

BUDAPEST.
LAMPÉL RÓBERT-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS BIZOMÁNYA.

Nyomatott Szegeden Bába Sándornál.

ELŐSZÓ.

Jelen czikkek lapomban, a „Kikindai Közöny”-ben jelentek meg és összefüggésben vannak a „Közoktatás napi kérdéséhez” cím alatt (külön kiadásban is) megjelent cikksorozattal; mindazonáltal önmagukban véve is befejezettek. A latin nyelv kérdése vezetett ismét a latin és a nemzeti nyelv viszonyának és különösen az egységes középiskola eszméjének bővebb fejtegetésére. S talán szerénytelenség nélkül lehetek azon véleményben, hogy nemcsak lapom intelligens közönségét, de széles e hazában másokat is érdekelhetnek.

A Németországban megindult mozgalmak időszerűvé és kívánatossá teszik, hogy az egységes iskola kérdése nálunk is komoly tanulmány és higgadt fejtegetés tárgyává tétessék. Maga **B e r z e v i c z y** is az irodalmi dis-

IV

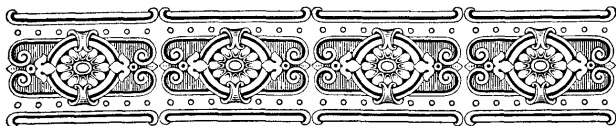
cussiók terére utalta a kérdést. Helyesen; mert csak beható viták és mindenoldalú fejtegetések után várhatni üdvös eredményt.

Mi lapunk keretéhez képest kívántuk tárgyalni a kérdést, inkább fölhíva reá a figyelmet, tájékoztatva benne, semmint kimerítve azt; erre kötetek kellenének!

Reméljük, hogy a kérdés nálunk is mindinkább lendületet vesz – azért vivant sequentes!

Nagy-Kikinda, 1886. november hó végén.

Erődi Dániel.

Az egységes középiskola.*)

A mit Frary egyszerűen a latin nyelv kérdésének nevez, az valódi nevén nevezve nem egyéb, mint az eszményi és a gyakorlati elv és szempont régóta forrongó küzdelme.

Nálunk már Frary könyve előtt létezett a latin, vagy helyesebben a középiskolai kérdés; de itthon mellőzték, a középiskolai törvénnyel elintézettnek tartották; most azonban, hogy a külföldön a középiskolai oktatás, vagy jellemzőbben a klasszikus alapon fejlődő oktatás kérdése magasabb hullámokat ver, itthon is feléje fordul a figyelem.

Helyes! hála érte a külföld mozgató szellemének. Ideje volna, tekintettel nemzeti

*) Megjelent a »Kikindai Közlöny « 1886. évi április 25-ki, 30. számában.

létünk és hivatásunk feltételeire és érdekeire a legkomolyabb figyelmet szentelni az oktatás kérdésének annak minden ágában, minden irányában, s az összes erre vonatkozó érdekes nyilatkozatokat összegyűjteni.

De mi megvalljuk, hogy még a lehető gyors cselekvéstől sem riadnánk vissza! Nem veszélyeztetnénk vele semmit, ha mennél előbb megoldanók az egységes középiskola kérdését; mert jól megjegyzendő, hogy a mit Frary általában a latin nyelv kérdésének nevez, mert hisz ő e kérdés alatt egy egész rendszert tárgyal, az nálunk tulajdonképen és lényegileg mindig az egységes középiskola kérdését jelentette, mivelhogy minálunk annyira nem voltak a latin nyelv ellen, hogy még a reális iskolák is kívánták a latin nyelvet beiktatni tantervökbe! Igenis a görög nyelvnek mint ilyennek kérdése létezett nálunk, míg végre a mai álláspontot tudta kivívni magának, de úgy látszik nem sokáig, mert az újabb reform alighanem detronisálni fogja,

A reáliák kérdése szintén létezett nálunk, míg végre az is a mai középiskolai törvényben látszott végleges megoldást nyerni,

mely a reáliskolák szervezetét is mint befejezett egészet állandóan meghatározni, megállapítani kívánta. De daczára a középiskolai törvénynek, a modern társadalom a konkrét viszonyok nyomása alatt nem tagadhatja meg elégtelenségét és ösztönszerűleg keresi azt a formát, azt az irányt, mely leginkább felelne meg a haladó kor igényeinek. A kérdés majd ezen, majd azon alakban újra meg újra napirendre kerül, minthogy annak több ága, több szála van.

Mi a kérdés szálait összefoglalva azt konkrété az egységes középiskola kérdésének mondjuk, s e kérdésnek megoldását egyrészt a nemzeti kultúra szempontjából igen kívánatosnak, igen sürgősnek ítéljük, másrészt úgy látjuk, hogy a kérdés megoldása minden nagyobb baj és nehézség nélkül csakugyan lehetséges is. Hogy erről meggyőződjunk, vizsgáljuk meg röviden a mai állapotot.

A középiskola kétfélesége okvetlenül maga után vonta, hogy nagyobb városokban két, sőt ahol kettő volt már, egy harmadik középiskola keletkezett! A régi

mellett az újat, t. i. a reáliskolát rendszeren az állam létesítette, vagy ha nem létesítette, akkor a budget terhére átvette az államosításért folyamodó városoktól. Így történt, hogy concurrentia keletkezett, a mire nem lett volna szükség, ha van egységes középiskolánk; és nyomott, szűkös pénzügyi helyzetünk folytán betöltetlenül maradt az oktatás terén sok oly positió, hol vagy a modern társadalom, vagy a magyar állam-eszme szempontjából föltétlenül szükséges lett volna valamely állami iskola létesítése.

Exempla sunt odiosa, ha személyekről van szó; azonban itt nem személyekről – bár a helyi érdekek is szenvedhetnek és fájhatnak! – hanem országos, nemzeti éledekről lévén szó, legyen szabad néhány példát említeni.

Kecskeméten három középiskola működik, két felekezeti gymnasium: a református és a kath. kegyesrendi, mellettök az állami reáliskola; míg Versecznek, hol az állam-eszme követelte volna, ma sincs semmiféle középiskolája!

Szegeden a gymnasium botrányosan túlnépes, a reáliskola palotája pedig kong az

ürességtől s a mélabús Dugonics szobra úgy látszik, még sokáig fog tűnődni azon a kérdésen, hogy hát tulajdonképen minek is építették ezt a tágas palotát a háta mögött, mikor oda át a másik intézetben sehogysen fér el az odaözönlő ifjúság, mikor ott egyetlen egy osztály is sokkal népesebb, mint ez az egész reáliskola?!

Sopronban az állam a két felekezeti (ev. ágostai és kath. benczés) főgymnasium mellett egy reáliskolát tart fenn (a várostól vette át); de ez nem elég, van ott még két magánintézet is, a Láhne- és Csöndes-féle, melyek azonban mint hat osztályú gymnasiumok szintén nyilvánossági jelleggel dicsekesznek! Ezzel szemben megjegyzendő, hogy az egész Fertő-vidéken – nagy borvidék – egyetlen egy borászati szakiskola sincsen!

És egy várossal – Sopronnal – szemközt, egy egész megye, t. i. Somogy, csak nagy nehézségek leküzdése után tudta kivinni, hogy egyetlen és csak hat osztályú gymnasiuma nyolcz osztályúvá emeltessék; Tolna megyének pedig mai napig sincs teljesen kifejlett középiskolája!

Míg Győrnek, Székesfehérvárnak két-két középiskolája versenyez egymással, Verbász, hol pedig a nemzeti szempont követelné egy középiskola áldásos működését, alap hiánya miatt már a jövő tanévben becsukhatja négy osztályú gymnasiumát!

Pécsnek két középiskolája van, holott Siklós a Dráva-vonalon oly fontos positio, hogy a polgári iskola helyett feltétlenül gymnasiumot érdemelne – ugyanez áll Mohácsról is.

Esztergomban két középiskola van, míg a szomszéd városok: Tata, Komárom, Érsekújvár egyet sem képesek teljesen kifejleszteni!

Debreczennel, N.-Váradal szemközt nem akarom említeni a Székelyföld szegénységét iskolák dolgában. Legyen elég ennyi! Ez is eléggé meggyőzheti a belátót, vagy legalább belátni akarót arról, hogy a középiskola két félesége tényleg maga után vonta a középiskolák országos elhelyezésének evidens helytelenségét, minek természetesen a nemzetiségi vidékeken és Erdélyben a drága és féltett székelyföldön épen az állameszme, a nemzeti kultúra vallja kárát!

Nincs elég gazdasági, ipar- és kereskedelmi iskolánk, mert az állam erejét a reálisok emésztik föl! Ilyen nagy hibát könnyű lett volna elkerülni az egységes középiskola kérdésének megoldása mellett!

Ezek után, azt hisszük, nem szükséges tovább is bizonyítani még, mennyire kívánatos és sürgős az egységes középiskola megalkotása!

Azt is állítjuk, hogy az egységes középiskola megalkotása nem is ütközik nagyobb nehézségbe.

Mi ugyanis az egységes középiskola tantervébe a mai reáliskolának francia nyelvét vennők bele első sorban – a mint ezt előbbi sorainkban kifejtettük. Itt tehát az az első kérdés: van-e elegendő alapos képzettségű nyelvtanárunk? . . . A felelet: nincs! Ha nincs, ezen rövid két év alatt lehet segíteni, csak tessék kiküldeni az ifjakat Franciaországba és ott a magyar tanárjelöltek részére egy internátust állítani fel. Addig is a meglevő erővel a mostani intézeteket fokozatosan át kell alakítani, az újakat pedig e szerint szervezni.

A többi tárgyra nézve a mai mindkét

középiskolában teljesen elégséges tanerőkkel rendelkezünk.

Két nagyobb nehézség elhárítása, vagy kérdés megoldása hívja fel figyelmünket az egységes középiskola megalkotásánál. Az egyik az angol nyelv kérdése; a másik legyen-e kilencz osztály, vagy maradjon a nyolcz?

Mi az egységes középiskolában – mint ezt érintettük – fentartani óhajtjuk a latin és görög nyelvet; de igen szeretnők, ha a franczia mellett az angol is helyet foglalhatna abban. Azonban aligha csatlódunk, ha azt mondjuk, hogy az angolt a közvélemény nem kívánja még. És ha az iskolázató szülőket szavazatra bocsátanók: a kilencz osztályú gymnasium, illetőleg már lyceum ellen is alighanem egyhangúlag szavazna!

Mi a kilencz osztály s az előbb kifejtett tanterv mellett foglalunk állást; azonban nehogy az egységes középiskola kérdését veszélyeztessük, sőt azt mennél könnyebben megoldhatóvá tegyük, nem látunk benne egyelőre semmi nagyobb bajt, ha a nyolcz osztály mellett maradunk – de ekkor az angol nyelv elesik és a többi nyelv

vek sora bifurcatióval így alakul: a magyar, l a t i n és a német nyelv az egész középiskolán keresztül mindenkire kötelező; az ötödik osztálytól kezdve az egyik csoportra a görög, a másakra a francia nyelv válják kötelezővé. Minden egyéb tanulmány közös és kötelező.

Az angol nyelv tanítása igen kívánatos, hasznos volna; de tanerőkkel, mondhatni, épen nem rendelkezünk; azért erről vagy öt év előtt alig is lehetne szó a középiskolában.

A nyolcz osztály mellett az idő- és pénzbeli takarékoság szól; de nem szabad feledni, hogy kilencz osztály mellett is aligha kellene több pénzt fordítani az iskolákra, mint ma és évet is csak az ifjúság egyharmada töltene többet az intézetben; mert a hatodik osztályból és előtte már egy nagyobb résznek az életbe és a szakiskolákba kellene vonulni. A maradó rész pedig rendkívül sokat nyerne, de nyernének az egyetemek és a nemzet is az alaposabb, derekabb kiképeztetés által!

Vége sem kellene mindenütt kilencz osztályú intézetet létesíteni; egy nagyobb centrum körül, mint pl. épen Pécs, két oly város, mint Siklós és Mohács, igen beérhetné a hat osztályú gymnasiummal.

De mindezen kérdésekben leküzdhetetlen akadályok sehol sem fordulhatnak elő.

Annyi bizonyos, hogy a modern társadalom föltétlenül megköveteli és meg is követelheti az iskolától azt, hogy hozzá simuljon, érdekeit ne ignorálja; másrésről mindenha fenn kell tartanunk, a mit előző sorainkban határozottan kijelentettünk, hogy a gymnasium tudományos intézet s az egységes középiskolának is ilyennek kell lennie. Mint-hogy azonban az iskola az életért van és nem megfordítva az élet az iskoláért, nem derogálhat még a tudományos intézetnek sem, hogy a gyakorlati élet s a nemzeti érdek követelményeire tekintettel legyen.

Bárhogy alakul is azonban a kérdés és bármilyen megoldást nyerjen is, ne higgye senki, hogy jövőre az ifjúságnak majd kevesebbet kell tanulni s csekélyebb képzettség mellett képesebb lesz akár az egyéni, akár a társadalmi, akár az állami feladatok és funkciók teljesítésére!

Ellenkezőleg, akik az úgynevezett klasszikai oktatás ellen kifogásokat emelnek, ezt egyrészt épen azért teszik, mert azon oktatás által elért eredmény ki nem elégítik őket!

Mindannyian – köztök épen Frary – szigorúan kijelentik, hogy a tehetségteleneket el kell távolítani a tudományos pályákról, meg kell tőlük tisztítani az intézeteket és a vizsgálatok szigorúsága által kell fokozni a bizonyítványok értékét. Mi azt mondjuk, hogy nálunk nem fokozni, de immár rehabilitálni kell a bizonyítványok értékét! Az ifjúság szorgalmának feltűnő hanyatlása; a szülők nem egyszer csaknem arczátlan követelődzése, a társadalom amaz erkölcsi lazasága és elszüledettsége, mely semmiféle fegyelmet nem akar tűrni maga felett: az iskolában is nagyon, de nagyon érezteti hatását!

Minek tagadnók, hogy az iskolákra gyakorolt ezen nem kedvező hatást az egy-egy helyen működő és szükségképen versenyző középiskolák tényleg még súlyosbítják is!

Azért mi – hosszú évek sorára kiterjedő – tapasztalataink alapján a nemzet jövője érdekében a leghatározottabban ki mondjuk, hogy igen is nekünk egységes középiskola kell; nekünk szorgalmas és fegyelmezett növendékek kellene, s a tehetségtelenek föltétlenül eltávolítandók a tudományos pályákra előkészítő magasabb osztályok-

ból, míg a tehetséggel megáldott, de szegényebb sorsú tanulók a nemzeti magasabb intelligencia gyarapítására segélyezendők és megtartandók!

Félre azokkal a tehetségtelenekkel, kik valódi csapásai a mai középiskolai oktatásnak! De a tehetségeknek szenteljük szívünk és eszünk minden melegét és minden fényét a nemzeti ügy, a nemzeti élet javára és dicsőségére!

A latin és a nemzeti nyelv.*)

A magyar tanterv, a mint ezt már ki-
mondottuk, nem mellőzheti a latin nyelvet.

Nekünk magyaroknak a latin nyelv
tekintetében más a szempontunk, mint pl. a
franciáké. Frary – a francia reformer –
szentségtörésnek mondja a latin nyelv el-
leni támadást; és mégis ő, kit a gyakorlati,
a hasznossági elv vezérel, annyira megy a
tagadásban, hogy még a francia nyelv alapos
ismeretéhez sem tartja szükségesnek a latint!
Csakhogy e nézet még Franciaországban is
kisebbségben van!

A magyar nyelv ismeretéhez csakugyan
nem föltétlenül szükséges a latin azon érte-
lemben, hogy nyelvünk elemeit értsük; mert

*) Megjelent a »Kikindai Közlöny« 1886. évi május 2-ki,
31. és május 9-ki, 32-ik számában.

a magyar nyelv nincs a latin töredékeiből, elemeiből alkotva; a mi nyelvünk nem tartozik az indo-german nyelvek csoportjába; nyelvünk nem a latin nyelvbe ereszti vissza egyik gyökérszálát – bár irodalmunk igen is táplálkozott a latin irodalomból s kultúránk forrásai a latin nyelvű kultúra talajából fakadtak.

Nyelvtani szempontból tehát nekünk még kevésbé volna szükségünk a latin nyelvre, mint a francziáknak. Mindazonáltal nekünk a latin nyelv kérdésében nem szabad Frary vakmerő állítását követnünk. Ám hitesse el ő a francziákkal, hogy a francia ifjúság minden ízében tanult és művelt lehet a latin nyelv nélkül is; de mi magyarok nem vagyunk francziák, nekünk – midőn tantervünket berendezzük – mindenekelőtt azt kell tekintetbe vennünk, hogy a tudományos történelmi folytonosság, saját viszonyaink, nemzeti életünk és irodalmunk szempontjából mennyire van szükségünk a latin nyelvre? Mennyire értékesíthetjük azt a nemzeti jellem nevelésében és kibélyegzésében?

Frary az antik nyelveket csak azért szeretné a francia középiskolai tantervből kiküszöbölni, hogy annál több időt nyerjen a

modern élő nyelveknek, nemkülönben a földrajznak, történelemnek stb. De ő távol áll attól, hogy az antik nyelvek törülésével nyerendő időt a franczia nyelvre óhajtaná fordítani. A mi természetes. Franciaország azon szerencsés helyzetnek örvend, miszerint vannak ugyan dialektusai, de nincsenek nemzetiségei!

A franczia ifjúságnak elég a szülői ház, az élet, az iskolai és magán olvasás, hogy nemzeti nyelvében kitűnő legyen.

Nekünk – és ezt soha sem szabad felejtenünk! – a magyar nyelv dolgában távolról sincs oly kedvező helyzetünk és nekünk mindenek előtt a magyar nyelvet kell a középiskolában tanítanunk, ezt kell elterjesztenünk, hogy a nemzeti nyelv egysége mellett a nemzeti érzület és gondolkodás egységét megteremtsük.

Félre minden önámítással és álszeméremmel! Magyarországon annyi a nemzetiség, hogy itt a legelső feladat a magyar nyelv megalapítása és elterjesztése! Ez a magyar állameszme legbiztosabb bázisa!

Azért nem vezethet bennünket az a könynyelmű franczia gondolkodás: ne tanuljunk la-

tinul, mert latin nyelv nélkül is kitűnően tudhatunk francziául! Sőt még a francia nyelvet sem kell a nyelvtanból tanulnunk, mert a beszéd és olvasás a természet ingyen adományát úgysis fejleszti bennünk! Ez francia észjárás, francia okoskodás, illő egy francia szájába!

Egészen másképen vagyunk a magyar nyelv dolgában! Nekünk magyaroknak igen is azt kell mondanunk – a mit annak idejében a nagy Révay mondott – tanuljunk magyarul, tanítsuk az ország iskoláiban először is a magyar nyelvet és irodalmat! mert fájdalom! hazánkban annyi nemzetiség van, hogy azok iránti tekintetből még legalább száz évig a legtöbb gondot éppen a magyar nyelv tanítására kell fordítani!

A nemzeti nyelv kérdését illetőleg a francia nemzet nálunknál ezerszer szerencsésebb helyzetben van és nekünk mégis azt kell mondanunk, hogy a latin nyelvet nem mellőzhetjük a magyar tanterv keretéből!

Nekünk nincs ugyan szükségünk arra, hogy a latint azért tanuljuk, mivel nyelvünk elemeit éppen belőle érthetjük meg legnagyobb-

részt, de igen is szükséges a történelmi folytonosság, a nemzeti kultúra, nemzeti jellem és szellemedzés szempontjából.

Említettük már, hogy nemzeti múltunkat a latin nyelv ismerete nélkül tudományosan nem ismerhetjük; az sem esik bizonyítás alá hogy kultúránk a latin nyelv és irodalom talajából eredt és fejlődött. A nemzeti jellemben pedig pótolhatatlan veszteség volna, ha kiveszne az eszményi vonás, az eszményi irány, melyet épen az antik nyelvek és irodalmak képviselnek. A nemzet nem állhat csupa kereskedőkből és iparosokból, kik, minden igyekvésüket az anyagi tőke szaporítására fordítják. Igaz, hogy a mai reális világban, mikor mindent a hasznosság elve akar uralma alá hajtani, midőn a plutokraczia öntelt gögje előtt a tudomány és jellem, a nemesebb érzület és gondolkozás csak gúny, lenézés és megvetés tárgya, az eszményi irány és elv az Ítélni tudatlan tömeg szemében meglehetősen értékét veszlette: mindazonáltal kell, hogy legyenek a nemzetben oly férfiak, oly jellemek, kik a legmagasabb humanismus eszméit, érzületét és gondolkozás-

módját képviselik: képviseljék azon eszméket, melyek a nemzeti élet küzdelmeiben épen mint a vallás eszméi nélkülözhetetlenek, a melyek nélkül a nemzetek küzdhetnek és szenvedhetnek, de fájdalmaikban vigasztalást soha sem találhatnak, sebeiket soha sem gyógyíthatják!

Mondhatná valaki, mennyiben hivatottabbak a pogány római írók a keresztény ifjúság nevelésére, mint a keresztény nemzetek irói?

Első tekintetre a kérdés meglepő s talán azt kellene mondanunk, hogy mindenesetre a keresztény írók lesznek első sorban hivatva a keresztény ifjúság eszményi irányú nevelésére.

Csakhogya tekintetben nem szabad feledni, miként az általános emberi erények – a való humanismus tényezői – már a pogány íróknál is kifejezésre találtak, nemcsak egy Virgiliusnál, Liviusnál, Horátiusnál, Cicerónál, Sallustiusnál és Senecánál – de még a könnyelmű Ovidiusnál is.

Az általános emberi erények pedig nem állanak ellentétben a keresztény erényekkel! Másrészt épen a keresztény vallás hivatása a pogány tökéletlenséget az erények,

a nemes lelki-tulajdonságok, tekintetében ki-egészíteni, az erkölcs kellő magaslatára emelni – és íme épen a nevelés, épen az értelmi fölvilágosítás szempontjából mily kitűnő alkalom ez a pogány világ erkölcsi színvonalához és életnézetéhez képest a keresztény világ fölemelő, nemesítő haladását és hatását kitüntetni! Csak-hogy a tanár legyen keresztény és ne atheus! És a nemzeti nyelv és irodalom tanára is legyen képes mindezeket saját körében értékesíteni!

Mindenesetre kell, hogy a nemzeti nyelv és irodalom mint a középiskolai oktatás centruma, a nemzeti és keresztény eszméket képviselje, s a mit a keresztény nemzetek írói jót, szépet és lélekemelőt írtak, kell, hogy azt a magyar ifjúság első sorban a magyar irodalom kincses házában lelje föl!

Átalában ki kell mondanunk, hogy a mai középiskolai oktatás eredménytelenségének okai a túlságig vitt szakszerűségben és munkafölosztásban is rejlenek. Kössük csak össze a nemzeti nyelv és irodalom tanítását egy-egy osztályban a rokon tárgyakkal; foglalkozzék csak egy-egy tanár több oldalúlag az ifjúsággal: és azonnal más eredmény fog előttünk állani!

Legyen a tanár valódi missionariussa az oktatás és nevelés ügyének, kit küldetése lelkesítő sugallata vezérel; ne pedig egy gép, melyet a bürokrácia egy fizetett munka szellemtelen teljesítésére kötelez.

Ne verjük bilincsekbe azt, ki a szellemet az ismeret és erkölcs, az eszményi fölfogás és cselekvés magasabb és szabadabb régióiba van hivatva vezérelni! Ne öljük meg a lelkesedés szellemét abban, kinek magasztos küldetése az ifjúságba éltető szellemet lehelni! Midőn tehát a latin nyelv mellett emeljük szavunkat, ezt mindig azon elv alapján tesszük, hogy az oktatás centruma a nemzeti nyelv, s a latin nyelv a nemzeti nevelés szolgálatában áll. S épen ezért a latin nyelvet, mint a szellem-edzés eszközét is méltányolni kell!

Az ifjú és eszmélő lélek a múlt századok népének nyelvében nemcsak az emberi szellem egy halhatatlan alkotását és emlékét tanulja ismerni, de önkénytelenül is rávezettetik az egybevetés ösvényére, melyen haladva saját nemzeti nyelvének is világosabb, öntudatosabb ismerete ébred föl benne. Igaz, hogy a tanulók nem mindegyike fogja élvezni a latin nyelvtanulás irodalmi gyümölcseit, de a tanulás köz-

ben kifejtett erőfeszítés nem lesz haszontalan – fentartva mindig azt, hogy szellemileg képteleneknél a latin nyelv sem mívelhet csodákat, de az ilyenek számára nem is való a gymnasium!

Frary a latin és görög helyett az élő nyelveket akarja a francia tantervbe iktatni, azt állítván, hogy ezek a szellemedzésnek ép oly alkalmas, sőt czélszerűbb eszközei, a mellett, hogy gyakorlat, hasznossági szempontból nagyobb előnyöket kínálnak. Fogadjuk el vita nélkül e tételt, hisz mi is helyet kívánunk biztosítani az élő nyelveknek az egyetemes középiskola tantervében; mi is óhajtjuk, hogy a magyar ifjúság németül, francziául és angolul tanuljon, sőt mint rendkívüli tárgyat vidékenkint valamely nemzetiség nyelvét is elsajátítsa. De valamint a görögöt, úgy a francziát és angolt is csak a felsőbb osztályokban látjuk helyén, midőn a magyar nyelv már erős alapot nyert és ebben van ismét a nagy különbség a mi viszonyaink és a francia viszonyok között, minélfogva nekünk az élő nyelveket csak annyiban szabad felvenni, a mennyiben azok magának a magyar nyelv tanításának, elsajátításának

már nem lehetnek akadályai, sőt a nemzeti oktatás azokat már saját javára fordíthatja.

Az élő nyelvek korai tanítása hazánk összes nemzetiségi vidékein magát a magyar nyelv oktatását gyengítené, ha nem veszélyeztetné! E momentumot tehát nem szabad figyelmen kívül hagyni!

A latinhoz nem fűződik valamely élő nemzet gyakorlati, hogy ne mondjam propagandái értéke; azért az tisztán egy eszményi czélnak, a magasabb humanismus megállapításának minden mellékérdektől ment tiszta esz-közéül szolgál. Azért tartsuk meg a nemzeti nevelés, a nemzeti kultúra szempontjából az oktatás centrumát képező nemzeti nyelv, irodalom és történelem mellett a latin nyelvet s tegyük azt a magasabbra hivatott magyar ifjúság hazafias műveltségének továbbá is egyik hathatós tényezőjévé!

Trefort és a középiskolák.*)

Mindig figyelemmel és örömmel fogadja az ország, ha Trefort miniszternek a nemzeti közoktatásra, culturára vonatkozó egy-egy nyilatkozata megjelenik.

Akadémiai beszédét, melyben a tudományok fontosságát, s az egyes tudományágak hivatását hirdette és fejtegette, úgy méltatták, mint programot, mely az akadémiának irányt jelölni akar.

A „Budapesti Szemlében” megjelent „Néhány szó a középiskoláról” című cikke sok helyeslésben részesült. Mi is említettük, hogy erre a cikkekre visszatérünk még; a cikk fontossága után elég, ha indokul lapunk irányára s a helyi érdekre utalunk.

*) Megjelent a »Kikindai Közlöny« 1886. évi augusztus I-i, 45. és augusztus 8-ki, 46. számában.

Trefort csak néhány szót mond a középiskoláról, de ez is elég, hogy egybefoglaló válaszul tekintsük sok oly cikkre és véleménynyilvánításra, mely Frary könyve után a középiskolai kérdésre vonatkozólag fölmerült.

A középiskolai kérdéshez mi is hozzászóltunk, rámutatva arra a tüneményre, hogy nálunk a gymnasista egy kis francia nyelvet is szeretne, a reáliskola pedig egy kis latin nyelvet. A miből látszik, hogy nálunk a latin kérdés csak ily alakban létezett és létezik, nem pedig a Frary-féle értelemben, hogy a latin nyelv a modern középiskolai oktatás keretéből törlendő!

Hogy mi helyesen fogtuk fel és jeleztük a nálunk nyilatkozó irányt és törekvést, mutatja Trefort néhány szava, melyben ki mondja, hogy a reáliskolákban rendes tan székeket fog állítani a latin nyelvre, természetesen nem mint köteles, hanem csak mint szabadon választandó tárgyra.

Indoka ennek az intézkedésnek, hogy az ifjak az egyetemnek minden facultására átmenhessenek, más szóval: a korai pályaválasztás bálkövetkezményeit gyógyítani!

És ez az indok igen egészséges, igen helyes. Mi annak idejében kimutattuk, midőn a bizonyos fokig egységes középiskola mellett foglaltunk állást, hogy a mai kétféle középiskola akarva nem akarva, maga után vonja rögtön az elemi osztályok bevégezte után a pályaválasztás roppant fontosságú kérdését; és minthogy a gymnasium mind a két egyetemre és általában a főiskolákba való fölvételre képesít minden korlátozás nélkül, ellenben a reáliskola csak a műegyetemre és korlátozottan a tudományegyetemnek csak a matematika-természettudományi karára képesít; ennek következménye nem lehet más, mint hogy a szülők gyermekeiket a minden irányra képesítő gymnasiumba adják; aminek ismét az a nem örvendetes, de szükségképeni következménye, hogy amely városban reáliskola is, meg gymnasium is van, ott az előbbi jóformán kong az ürességtől.

Ezentúl, ha valaki a reáliskolába megy, de később észreveszi, hogy neki pl. inkább a jogi pályára van hivatása, ugyancsak a reáliskolában beiratkozik a latin nyelvi tanfolyamra, vizsgálatot tesz és e szerint épen úgy célhoz jut, mintha csak a gym-

nasiumban kezdette és végezte volna tanulmányait.

Trefort miniszter célba vett intézkedése tehát határozottan javítani fogja a helyzetet s ezért mindenki örömmel fogja üdvözölni!

Ha már egységes középiskoláról nem lehet még egyhamar szó, tegyük a reáliskolát illetően intézkedéssel mindenben czélszerűvé és a gymnasium méltó társává.

A gymnasista haladjon a latinnal és göröggel – realista a francziával s ha célja úgy hozza magával a latinnal is.

Csak azt lehet sajnálni, mért nem szándékozik a halhatatlan érdemű miniszter a gymnasiumban – legalább a négy felső osztályra nézve – a francia nyelvnek tanszéket rendszeresíteni? Akár úgy, hogy aki a görög helyett a francziát akarja választani, az ezt választhassa, de a választóra nézve már mint szigorúan kötelező tárgyat – akár pedig úgy, hogy a jobb tehetségek a latin és görög mellett a francziát is rendesen és különösen minden díj nélkül tanulhassák.

Mert a görög nyelv, Trefort cikkéből olvashatókig, minden esetre megmarad, – he-

lyesen! Mi mindig a görög mellett fogjuk szavunkat emelni; de minthogy a gymnasiumban csak így lehetnek, amint hogy vannak is, kik a műegyetemre készülnek, mért ne tehetnők meg ezeknek kedvéért – mivel sok helyen csak gymnasium létezik és a mellett nincs reáliskola, hogy oda lehetne őket utalni – hogy ezek ép úgy tanuljanak görög helyett francziául, mint ahogy a reálisták görög nélkül, de igenis a francziával és latinnal a tudományegyetem bármely facultására mehetnek majd.

Különben is a gymnasium jelesebb tanulói kivétel nélkül mind szívesen fognának francziául tanulni, ha annak rendes tanszéke lenne.

Egyébiránt, ha a szülők és az intézetek ez irányban lépéseket tesznek, azt hisszük, ennek is megjön az ideje! Utóvégre csak a nemzetnek válik megmérhetetlen javára, ha gyermekei – idővel a haza oszlopai és főntartói – a modern műveltségnek mennél magasabb fokára emelkednek.

A francia tanszéknek rendszeresítése a gymnasiumokban mindenesetre ép úgy követelne áldozatot, mint a latiné a reáliskolákban. De minthogy alig lehet intelligens ember, aki

ne tudná, hogy nemzetünk fönmaradása, uralma és jövője első sorban kulturális kérdés: az ilyen áldozatoktól visszariadni nem szabad. Akik már a középiskolák felsőbb osztályába jutottak, s azok között különösen a jeles tehetségek megérdemlik, hogy kiművelésükre mindent megtegyünk, amit csak megtehetünk!

Az eddigiekből láttuk, hogy a görög, a hol van, továbbra is megmarad; a latin pedig, a hol most nincsen még, lesz a jövőben.

Trefort tehát hátra nem, de előre szívesen lép. Igaza van!

Azonban ez még csak egy lépés! Magában véve valami, de egészben véve nem elég, azért ő másképp is utat akar nyitni a javulásnak, a haladásnak.

„Míg én miniszter vagyok – mondja Trefort – folyvást minél több speciális szakiskola felállítására törekszem, melyek mintegy villámhárítóul szolgálhatnak a gymnasiumok irányában, hogy az iskolázott proletariátus ne növekedjék!”

Ez ismét helyes, inert gazdasági, ipari és kereskedelmi irányban nekünk százszor nagyobb szükségünk van szakiskolákra, mint a

magasabb műveltség céljából az amúgy is túlszaporodó középiskolákra.

Tehát ha Trefort a villámhárítókat szaporítja, kérdés: kik maradjanak tulajdonképpen a gymnasiumban?

„A gymnasiumban azok maradjanak, – mondja a minister – kiknek talentumuk s kedvük van a nagyobb műveltséghez; mert nem kell megterhelni a gymnasiumokat rossz anyaggal. Intem tehát az igazgatókat, hogy az alsó osztályokban a kellő szigorral járjanak el, hogy a szegény gyermekek, kiknek tehetségük és szorgalmuk nincsen, korán más pályákra menjenek át.”

Mi annyira egyetértünk ezzel a praktikus józan okoskodással, hogy csak szánakozni tudunk azokon, kik fölajdulnak a gymnasiumokban tapasztalt szigorúbb osztályzat miatt!

A gymnasium mai iránya humánus mindenek felett s éppen ezért senkit sem kényszerít vasvesszővel a szorgalomra, inti, buzdítja, fölvilágosítja az ifjakat, de tehetséget senkinek sem adhat, s ha a szorgalmat, a tanulás őszinte és munkás vágyát az adott eszközökkel sem képes fölébreszteni: nem marad más hátra mint, úgy az illető tanulók, mint

a nemzet jól felfogott érdekében az ítélet szigorát gyakorolni.

A nagyon fényes bizonyítványok nagyobb száma valamely intézetnél mindig gyanút ébreszt, hogy ott hiányzik a kellő szigor. Fényes bizonyítványokkal ideig-óráig lehet ámítani, de előbb-utóbb kisül, hogy azoknak a ragyogó bizonyítványoknak ércze csak talmi és nem valódi arany! Azoknak értéke tehát nagyon is devalválendő.

A meg nem érdemelt fényes bizonyítvány az ifjúra valóságos méreg, mert a mily könnyen önhitté teszi, úgy ki is öli belőle a további erő kifejtés, haladás vágyát.

Helyesen mondja a minister, hogy az alsó osztályokban kell első sorban a kellő szigor gyakorolni. Itt fokról-fokra, évről-évre lehet is, kell is a szigor fokozni; a gymnasium harmadik, legkésőbb negyedik osztályában határozottan meg lehet már látni, meg is kell ítélni, ki méltó, ki hivatott arra, hogy a magasabb műveltség megszerzése céljából a felsőbb osztályokba lépjen, a harmadik, negyedik osztályból még nem késő a kilépés valamely gyakorlati életpályára; a mi a gymnasiumban ráragadt, nagy hasznát fogja venni az életben.

„Nem kell megterhelni a gymnasiumokat rossz anyaggal!” – mondja Trefort; mert jól tudja, hogy a jobb tehetségek fejlesztésének semmi sem oly nagy akadálya, mint ha az osztály haladását a talentum nélküliek tunya és rendetlen hada minduntalan megakasztja, késlelteti. Valamint a májusban meginduló jég-hegyek fagyasztó légáramlata tönkreteszi a legszebb reményekkel kecsegtető termést, melyet a gondos gazda mint munkája jutalmát hálatelt szívvel szemlél: úgy teszi semmivé egy-egy osztályban a tanár fáradozásainak legszebb reménységét a tehetségtelen, szorgalom nélküli és többnyire erkölcsileg is selejtes tanulók szerencsétlen hada. Ezeknek nyomasztó súlyát érzik a jobb tehetségek, érzi a tanár, s e baj ellen csak egy segítség van: a gymnasiumból kérlelhetlen szigorral eltávolítva más pályákra terelni őket!

A szülők legnagyobb része a gyermekében lángészt lát, természetes tehát, hogy az elemi iskolák szép bizonyítványa után a középiskolák silányabb bizonyítványa nem egy esetben rendkívül szomorítólag hat rájuk.

Az elemi iskolák bizonyítványa pedig általában keveset ér. Áll és megmarad a panasz

igen-igen sok helyen, hogy az elemi iskolák nagyon alacsony színvonalon állanak. Az anyag, melyet a gymnasiumnak nyújtanak, legtöbbször silány, előkészítetlen. Szomorú példákat tudnánk erre fölhozni.

Innen, hogy a gymnasiumnak az első években az elemi iskolák mulasztásait kell pótolnia, a mellett, hogy saját teendőit is végzi. Ez a munka ott, a hol szükséges, vagy két évet vesz igénybe. Azért mondjuk, hogy a magasabb műveltségre való kiválasztás főleg a harmadik és negyedik osztály dolga, a mi azonban nem azt jelenti, hogy már a két alsó osztályban ezt ne tegyék, vagy hogy a felső osztályokban ne legyen szabad tennünk. – A ki talentum nélkülinek találatik, legott az alsó osztályokban elküldendő – a kiknek pedig tehetségeit a fokozódó követelmények, mint ez a felsőbb osztályokban történik, tüntetik ki elégtelennek: onnan távolítandók el oly pályákra, hol egy becsületes hivatásnak becsülettel megfelehetnek.

Lépett, vagy léphetett bár valaki az ötödik osztályba, vagy még fölebb is: egész az érettségi vizsgálatig folytonos művelési és kiválasztási processusnak lesz alávetve; mert így

hozza ezt magával a minden tekintetek fölött álló nemzeti érdek, mely megköveteli, hogy az állami és társadalmi legfontosabb functiók teljesítésére a legjobb, a leghivatottabbak szemeltesse ki.

Legújabbban az érettségi vizsgálatok körül nagy szigor tapasztalható. Hála Istennek! csak-hogy elértünk idáig, lehetetlen, hogy ennek eszméitető, buzdító és ösztönző hatása a már öntudatosan tanuló felsőbb osztályokra nézve elmaradjon.

*

Van a minister cikkének egy pontja, melyet lehetetlenség hallgatással mellőzni, mert a nemzeti érdeket, a mint az a közoktatásban is érvényesül, praegnansan fejezi ki!

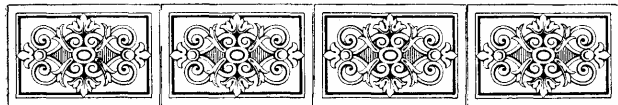
Azt mondja Trefort, hogy a tehetséges tanuló, bármily szegény apa gyermeke, ha utczai koldusé bár, lehessen ■ miniszterelnök, országbíró, cardinalis, tábornagy, csak legyen esze, legyen tehetsége!

A szabadelvűség, az igazság, a demokratia valóságos glóriája ez!

Az a minister, a ki a tehetségtelenek iránt szigorú, nem lehet kegyetlen, midőn a a tehetség iránt másrészt, bár az utcza pora-

ban, a nyomor pólyaiban és rongyaiban született, ily lelkesedéssel és hódolattal viseltetik. Nem akartuk Trefort e nyilatkozatát érintetlenül hagyni, mert ez – nem ugyan a születési és pénzhatalmak buta részét – de az észet és szívet még az ellenzéki táborban is a minister részére hódítja ellenállhatatlanul!

Az egységes középiskola kérdése Németországban.*)

Midőn a „Közoktatás napi kérdéséhez” cím alatt e lapok hasábjain*) az egységes középiskola eszméjét is fejtegettük, nem kételkedtünk a cél elérése szempontjából ajánlani, hogy a teljesen egységes középiskola, névleg a gymnasium hat osztályból álljon; úgy, hogy a mai gymnasium- és reáliskola hetedik és nyolczadik osztályából, hozzájuk adva még egy harmadik évet, három évi tanfolyammal berendezett lyceum alakíttassák.

Jónak találtuk egyszersmind úgy a hatosztályu gymnasium, mint a lyceum szervezetét röviden vázolni, kimondva, hogy a gymnasium a

*) Megjelent a »Kikindai Közlöny« 1886. évi november 14-ki, 61., 21-ki, 62. és 28-ki, 63. számában.

nyelvekre fektetné a fősúlyt, a hazai történelmet és földrajzot pedig már a legalsóbb osztályokban tantárgyai sorába venné; a reáliák közül pedig a mathesisre kellene nagy és szigorú gondot fordítani.

A l y c e u m, tekintettel a választandó életpályára, a nyelveket már két csoportba osztaná s e tekintetben már bifurcatióval élne, úgy, hogy az egyik csoportot képezné a latin és a görög nyelv, a másikat a franczia és az angol, míg a magyar és német nyelv közös és mindkét csoportra egyaránt kötelező maradna.

Nem szándékunk jelen alkalommal a fönne említett czikkeben foglalt főeszméket és elveket ismételni; valamint akkor sem voltunk azon hitben, mintha az egységes középiskola kérdése egyhamar megoldást nyerne. Azt pedig sürgősen találtuk még csak megemlíteni is, hogy az egységes középiskola kérdése nem mai keletű; hiszen a középiskolai törvényjavaslat tárgyalásakor már voltak annak hívei és hirdetői a mi országgyűlésünkön is.

És most, hogy az őszzsel a k ö z o k t a t á s i t a n á c s a szünet lejártá után ismét fölvette

működése fonalát, K r i e s c h János, a mű-
 egyetem rectora, egyben fölvetette az egy-
 séges középiskola kérdését, melyét
 azonban a tanács Berzeviczy államtitkár
 beható és alapos fölszólalása után levett a napi
 rendről.

Nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy
 Kriesch az egységes középiskolát a
 természettudományok alapjára kí-
 vánná fektetni, jeléül annak, hogy az
 egységes középiskola megalkotása kérdésének
 fölmerültével komoly és tetemes divergentiák-
 kal kellene számot vetni! Azóta az egységes
 középiskolára vonatkozólag semmiféle újabb
 figyelemreméltó nyilatkozatról nem volt alkal-
 munk tudomást szerezhetni; annál kellemeseb-
 ben lepett meg a nagy németországi
 mérnök-egyesület iskolai bizottsá-
 gának jelentése az egységes
 középiskolára vonatkozólag.

Azt hiszszük, a nagy németországi mér-
 nökök egyesülete sokkal komolyabb és sokkal
 tudományosabb képzettségű testület, semhogy
 véleményét ignorálni illenék; már pedig neve-
 zett egyesület iskolai bizottsága határozot-
 tan az egységes középiskola mellett

foglalt állást és kijelenti, hogy jövőre a középiskolai oktatás egységes alakulása legyen a törekvés célja.

A szervezetre nézve pedig a következő vázlatot adja: A népiskolai oktatás után hat évfolyamra terjedő tanfolyam következék; ennek tantárgyai: a vallástan, a német nyelv, történelem és földrajz, számtan és természettudományok, geometria és rajz; ezeken kívül az első trienniumban (1-3. osztályban) egy idegen nyelvet ajánl és pedig vagy a francziát, vagy az angolt, úgy hogy amelyikök az első trienniumból kimaradna, az helyet kapna a második trienniumban (4-6. osztályban), hol a körülményekhez képest esetleg a latin is fölvétetnék.

Ezen hatéves tanfolyam elvégezte adja meg az egy évi önkénytesi szolgálatra való jogosultságot, amire, úgy látszik, az iskolai bizottság, mint állami kedvezményre nagy súlyt fektet.

Az imént vázolt hat évi tanfolyam után a felsőbb három évi tanfolyam következék bifurcatióval, t. i. az egyik félen az antik, a másikon a modern nyelvekkel; ezek mellett a bizottság néhány

k ö z ö s t á r g y a t említ, míg a természet-tudományok, matematika és rajz – m i n d e n e s e t r e n a g y o b b m é r v ű – tanítását a modern nyelvek csoportjához köti.

A nagy németországi mérnök-egyesület tehát a teljesen egységes középiskolát éppen úgy tervezi hat osztályura, mint mi a „gymnasiumban”, és e fölé csak úgy állít egy három éves tanfolyamot az antik és modern nyelvek alapján eszközölt bifurcációval, mint ahogyan ezt mi contempláltuk a „lyceumban.”

A német mérnökök által tervezett hat osztályban szintén nagy tért foglalnak el a nyelvek; mert a német mellett ott van a franczia, az angol, és esetleg a latin, összesen tehát négy nyelv. Abból, hogy a francziát és angolt a latinnak elébe teszik, határozottan kitűnik, hogy nem a f e n s ő b b t u d o m á n y o s, hanem a g y a k o r l a t i h a s z o n y és c z é l s z e r ű s é g szempontjából indultak ki; mert – úgymond a bizottság – a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a k ö z é p i s k o l a i t a n u l ó k legtöbbben akkor hagyják el az intézetet, mikor az egy évi önkénytesi jogot megszerezték, ezután jobbadán a ke-

reskedelmi, iparos és alsó hivatalnok stb. pályákra lépnek; már pedig azoknak, kik ezen pályákra mennek át, a classica nyelvek tanulása kevés hasznot hajt, míg ellenben az, hogy nem tudnak francziául vagy angolul, nem ismerik a chemia, a physika alapfogalmait, esetleg nagy kárukra van.

De az orvosnak, bírónak, papnak, tanárnak – tehát a kitűnően latin pályák embe-
reinek is – nagyon szükséges, hogy saját korukat ismerjék és megértsék; míg saját speczialis céljaikra a fensőbb tanfolyamban eléggé elsajátíthatják az antik nyelveket.

A bizottság jelentése szerint az illetén egységes szervezet nélkülözhetővé teszi az úgynevezett hatosztályú polgári iskolákat, amelyek ellen általános a panasz és nem is tudnak fölvirággzni.

A középiskola illetén egységes szervezete a bizottság véleménye szerint az iskolát közelebb hozza az élethez, minthogy a tanulmányok folytatásukat találnák a további tanulmányokban, ami jótékony hatással volna magára a jellemre, azonkívül, hogy az állami kedvez-

ményt, az egy évi önkényesség jogát is biztosítja a tanulónak, akinek tanulmányai gyakorlati értékesítésén kívül ez is nagy ösztönül szolgálhatna tanulmányai legbuzgóbb végzésére; míg most a bizottság tapasztalata szerint a hat osztályból kilépőnek első gondja és öröme a classikai tanulmányok terhét messze vetni magától.

II.

Nem lehet föladatunk a fölött szemlélődni vagy vitatkozni, vájjon a német mérnök-egyesület iskolai bizottságának e g y s é g e s középiskolai rendszere mennyiben felel meg a nagy németországi viszonyoknak, az ottani nemzeti és culturalis törekvéseknek és föladatoknak. De tény, hogy Németországban is elégtelenek a középiskolák mai szervezetével és ez az elégedetlenség mind szélesebb és szélesebb körökben terjed.

Tudnivaló, hogy a német geniusnak erős jellemvonása a szervezés; r e n d s z e r dolgában a tudomány és iskola sokat köszönhetnek a német elmének. Azért nem csoda, ha nem csupán a német mérnökök, mint bár tudományosan képzett, de inkább a praktikus élet férfiai, lépnek föl oly határozottan az egysé-

ges középiskola eszméje mellett, de a szigorú értelemben vett t a n f é r f i a k, egyetemi és gymnasiumi igazgatók és tanárok is az e g y s é g e s k ö z é p i s k o l a eszméjével foglalkoznak, sőt a német jellemnek megfelelő komolysággal épen az egységes középiskola érdekében mozgalmat indítottak meg egy „német egységes iskola-egyesület” alakítására, a mire nézve fölhívást bocsátottak ki, melyből a következő eszméket és érveket találjuk megemlítésre méltóknak:

A „német egységes iskola-egyesület” célja az egységes iskola kérdését irodalmilag megvitatni és ez által, valamint az egyesületi gyűléseken tartandó viták útján az egységes iskola minden irányban kielégítő szervezeti tervének és módszeres alapelveinek megállapítására törekedni.

A mostani gymnasium és reálgynasium helyettesítésére hivatott egységes iskolának úgy a szakiskolákhoz, mint a többi általános vagy magasabb tudományos műveltséget terjesztő intézetekhez való viszonyát fejtegetni és körvonalozni.

Az egységes középiskolához kapcsolandó jogosultságok kérdését tisztába hozni.

Mindezek után a közvéleményt és a törvényhozás tényezőit az egységes középiskola eszméjének megnyerni.

Látnivaló, hogy a tudós német tanárok előbb az elméleti kérdést kívánják minden oldalulag megvitatni és csak azután, ha már a szervezet és módszer határozott alakot öltöttek, biztos alapot nyertek, óhajtják megvalósítani az egységes iskolát az erre hivatott közvélemény, illetőleg a törvényhozás tényezői által.

A német tan férfiak tehát távol állanak attól, hogy a kérdést rohamosan megoldani versenyezzenek. Ellenkezőleg, a német jellem és szellem egész komolyságával és energiájával kívánják a nemzeti életre oly fontos kérdést megoldani; mert azon indokok között, melyek az egységes iskola megalakítása mellett szólnak, a német tanférfiak nagy súlyt fektetnek a német nemzet egységes továbbfejlődésére, a nemzeti eszmére. És e tekintetben így szólnak: „Népünk ama sokféle s mély megoszolt-sága közepett, melyet a jelenkor érdek- és elvharczai fölidéznek, a n e m z e t e g y s é -

ges tovább fejlődésére szükségnek látszik, hogy mindenki a maga helyén és teljes erejével azon munkálkodjék, hogy a népszellem felső egységét erősítse vagy helyreállítsa.

De egyike azoknak az okoknak, melyek a nemzet teljes egyesülését fölötté megnehezítik, a felsőbb oktatás jelenleg fennálló ketté oszlásában rejlik, mert a népszellem egységének lényege a felsőbb általános műveltség egységén alapszik. Ezért szükséges, hogy a gymnasium és reálgymnasium helyébe ismét egy felsőbb tanintézet lépjen: az egységes iskola.

Ez megtartja tovább is a régi humanisztikus gymnasialis műveltség lényegét: a classikai nyelvek tanulmányát, továbbá a történeti tudományokét; de gyarapítja és megifjítja azt részint a módszer korszerű javításával, részint az újabb nyelvek, különösen a francia nyelvnek behozatalával, továbbá a matematikai, természettudományi tantárgyaknak okkal-móddal való erősítése által.

Felsőbb oktatásunk e reformját – mondja a fölhívás – követeli a nemzeti művelt-

ség jelen állapota is, melynek haladása elől az iskolának sohasem szabad elzárkóznia; de követeli fontos nemzetgazdasági szempont is, mert jelenleg ifjúságunk tetemes részét nagyon korán állítjuk a gymnasium és reálgymnasium között való választás, vagyis a pályaválasztás elé, és ez alkalommal az elkerülhetetlen tévedések folytán a szellemi és anyagi erők nagy mennyisége vész kárba.

Valóban nagy meglepésünkre, mert igazolásunkra szolgál a német tanférfiak ezen indokolása és nyilatkozata. Hiszen annak idejében mi is azt mondtuk, hogy a classicus és modern nyelvek kérdéseinek elintézésére fölkeletnünk az egységes középiskola kérdését, annál inkább, mert nálunk a pályaválasztás kérdése fogja ezt követelni!

Mert nálunk is már az első osztályba való lépésnél fölvetődik a pályaválasztás kérdése, s mikor e kérdés egész komolyságában fölmerül, a szülők a gymnasium felé gravitálnak – innen, hogy míg a reáliskolák nem épen a legnépesebbek: a gymnasiumokban valóóságos túltengés tapasztalható.

Mi is figyelmeztettünk a kérdés nemzet-

gazdasági oldalára s nem kételkedtünk kifejezni azon véleményünket, hogy az egységes iskola megalkotásával esetleg nemcsak pénzügyi megtakarítások volnának remélhetők, de a középiskolák országos elhelyezése is helyesebben volna eszközölhető, a mit a magyar nemzeti kultúra, a magyar állameszme szempontjából nem lehet eléggé figyelembe ajánlani.

A német tanférfiak nem mentek annyira, mint a mérnökök. Amazok a szervezet kérdését csak ezután akarják vitatkozás tárgyává tenni; míg a mérnök-egyesület iskolai bizottsága egyenesen in medias res, a dolog lényegébe: a szervezet kérdésébe nyúl bele, s az egységes középiskola egész rendszerét vázolja.

A német tanférfiak csak annyit mondanak, hogy az egységes középiskola tartsa meg a régi humanistikus gymnasium lényegét a classicus nyelvekkel, de kapcsolja hozzájuk a modern nyelveket, különösen a f r a n c z i á t; a matematikát és természettudományokat pedig karolja föl szélesebb terjedelemben.

Ezek még nem érintik jelzett fölhívásukban az osztályok számát és beosztását hat és három évi tanfolyamra; egy szóval sem hoznák említésbe a bifurcatiót, bizonyára nem

akarván az alkotandó egyesület teendőit egy már is körvonalazott szervezet odavetésével vagy ajánlásával praeoccupálni.

Mindazonáltal észrevehetni, hogy közöttük és a mérnökök között szintén tetemes divergenciák forognak fenn; mert a mérnökök a hatosztályú tanfolyamba első sorban a modern nyelveket veszik föl, nevezetesen a francziát és angolt és a latinnak itt csak esetleg adnak helyet, a görögöt pedig egyenesen az általunk lyceumnak nevezett három évi felsőbb tanfolyamra utasítják: ellenben a tanférfiak a classikai nyelveket első sorban veszik föl és csak úgy kapcsolják hozzájuk a francziát.

A mérnökök a rajzra és természettudományokra már az alsó tanfolyamban fektetnek súlyt, míg a tanférfiak ezeket erősebben ugyan, de világosan mégis csak a classikai nyelveknek alárendelve és úgy látszik inkább a felsőbb osztályokra utalva kívánják a tantervbe fogadni.

A német mérnökök tehát egészen a gyakorlati élet követelményeihez szabják tervöket s a gyakorlati élet érdekeit tartják szem előtt; míg a német tanférfiak inkább

az úgynevezett érdeknélküli tanítás szempontját őrzik meg; bár a francia nyelv fölvételével és a reáliák nagyobb mérvű tanításával a gyakorlati élet követelményeinek is adózni kívannak.

Azok a nemzeti nyelvben és történelemben, továbbá a gyakorlati életben is érvényesíthető élő idegen nyelvekben és irodalmakban vélik érvényesítendőnek az alaki és humanistikai oktatást – ezek az alaki és humanistikai oktatás lényegül az antik, vagy ha tetszik érdeknélküli holt nyelveket jelölik ki, és így a régi, kipróbált alap és műveltségi tényező mellett foglalnak állást.

Ezek a régi alap megtartásával inkább reformálni, javítani és bővíteni – azok egészen radikális módon a régi alapok fölforgatásával és elvetésével gyökeresen újítani akarnak.

Mindezen lényeges különbségek dacára tény, hogy mindkét csoport az egységes középiskola eszméjét lobogtatja zászlóján; mindkét félnek törekvése tárgyát és célját az egységes iskola képezi: de azért az eszme keresztülvitele a két fél divergenciájánál fogva még

Németországban is tetemes nehézségekbe fog ütközni – hacsak a törvényhozás nem fogja magát indíttatva érezni, hogy a hatalom kardjával vágja ketté a gordiusi csomót!

A német tanférfiak által alkotandó „Egységes iskolára törekvő egyesület” mindenesetre tért fog nyitni úgy az irodalomban, mint gyűlésein a vitatkozások alkalmával a pro, és contra véleményeknek; mert hiszen épen ez a célja: az eszmét tisztába hozni; megalkotni a szervezetet és megállapítani a módszert!

És már az maga, hogy egyesületileg szándékoznak mindezzel foglalkozni, mutatja, hogy mennyire át vannak hatva az „egységes középiskola” eszméjétől, mely méltó arra, hogy nagy Németország legkiválóbb tanférfiái országos egyesületté alakuljanak megvitatása és keresztülvitele céljából.

Feltétlenül elismerésre méltó és tiszteletet 'gerjesztő ama magas szempont, melyből a német tanférfiak a kérdést felfogták, midőn a „német egységes iskolát” a nemzeti egység, a nemzet egységes továbbfejlődése szükséges feltételének tekintik, s a német népszellem egysé-

gének kútforrását a felsőbb általános műveltség egységében jelölik ki.

A kérdés ily magas piedestálra állítva, lehetetlen, hogy az oly komoly és bölcsészeti irányú népnél, mint a német, rokonszenvre ne találjon; és nem szenved kétséget, hogy az egyesület nem csak meg fog alakulni, de törekvése a szívós német kitartás folytán czélt is fog érni.

És e szerint az „e g y s é g e s k ö z é p - i s k o l a” kérdése nálunk Magyarországon is csak idő kérdése már; mert a Németországban kivívott eredmények minálunk is döntő hatást fognak gyakorolni, annál inkább, mert maga T r e f o r t minister is oda nyilatkozott annak idejében, hogy a középiskolai oktatás rendezésében nemzetközi szabályozásra van szükségünk.

Nem lehetetlen tehát, sőt igen valószínű, hogy, a németországi kezdemények egy közép-európai középiskolai congressust, s ha ezt nem is, de újabb és egyöntetűbb középiskolai rendszert fognak eredményezni. Bár nekünk most is az a véleményünk, hogy nem látnánk benne semmi veszélyt, ha mi magyarok előre menve, önmagunk alkotnók meg az e g y s é -

g e s m a g y a r k ö z é p i s k o l á t , a mint-hogy ebben nem is látunk semmi olyan nehézséget, mely a törekvésünkről való lemondást javasolná.

Mi hibának tartottuk és tartjuk ma is a középiskolai oktatás egységének oly korai megbontását! De mert az oktatás, a kultúra kérdése a legfontosabbak és legfensőbbek egyike, sőt nálunk egyenesen a nemzeti lét kérdése: azért ismételve mondjuk, karoljuk föl mennél inkább az egységes középiskola kérdését – segítsünk a bajod; ez tőlünk függ és nem a külföldtől; bár látható, hogy hiszen a külföld, illetőleg Németország is velünk egyező utón és módon törekszik a kérdés megoldására, a mely egybevágó meggyőződés és törekvés a mi törekvésünk öntudatos és erélyes kivitelére csak méginkább buzdító, csak méginkább lelkesítő hatást gyakorolhat!

A magyar egységes középiskola. *)

I.

Bármily eredményre fog vezetni a németországi eszmeharcz az egységes középiskola dolgában; bárminő szervezetet, rend- és módszert fognak annak részére megállapítani; és bármily hatást gyakoroljon is reánk a művelt külföld példája: nem szorul bizonyításra, hogy a magyar egységes középiskolának mégis csak mindenekelőtt magyarnak kell lennie; a magyar geniuszhoz, a magyar viszonyokhoz, culturalis és állami föladatokhoz kell alkalmazkodnia!

E tekintetben a leghelyesebb szervezetet, rend- és módszert megállapítani a legfontosabb, legszebb és legfensőbb föladatok egyike, mely tiszta, minden elfogultság nélküli önismeretet,

*) Megjelent a »Kikindai Közlöny« 64-ik és következő számaiban.

a viszonyok higgadt mérlegelését, a tudomány és gyakorlati élet kiegyeztetésére való őszinte és komoly törekvést föltételez, távol a merev és egyoldalú fölfogástól, nemkülönben a hatalom sic volo, sic jubeo-féle különben imponálni szokott intézkedésétől.

A hazaszeretet örökké lobogó Veszta-tüzeivel szívünkben, tekinteteinkkel nemcsak a jelent, de a távolabbi jövőt is át kell karolnunk, ha a nemzeti életre ily fontos kérdésben üdvöset és maradandót alkotni kívánunk.

Ez nem lehet egyesnek hivatása, hanem mint a németországi példa mutatja, itt közerővel kell a kérdés mindenoldalú tanulmányozásához fogni, mindenha kellő tiszteletet és figyelmet tanúsítván minden oly nézet és vélemény irányában, mely nemes intentióból ered, s a kérdésnek sikeres és üdvös megoldására komolyan közrehatni törekszik.

Ha nem is alkotunk „magyar egységes iskola-egyesületet” a németországi mintára, mégis a tanügyi folyóiratokban, a tanférfiak egyesületeiben és gyűléseiben, csakúgy mint a nagyközönséggel érintkező közművelődési és politikai folyóiratokban és lapokban, helyes és kívánatos volna a

„magyar egységes középiskola” kérdésének napirendre való kitűzése.

Hiszen az eszme tisztázása nem csak a külföldön, de nálunk is éveket fog igénybe venni, s az eszme hívei és hirdetői a korai és veszélyes újítás niusáról annál kevésbé lesznek vádolhatók, mert nyílt és félremagyarázhatatlan törekvésök nem lehet egyéb, mint csakis a komoly viták és egyeztetések után megállapított szervezetet ajánlani megvalósításra, és pedig nem egyéni, vagy pártbeli, hanem egyedül és kizárólag a mindenkitől hódolatot követelő n e m z e t i é r d e k szempontjából.

Midőn a német tanférfiak érvei között a nemzet egységes továbbfejlődéséről, a népszellem egységéről olvasunk: lehetetlen, hogy a mi viszonyainkra gondolva, bizonyos fájdalmas és komor hangulat föllege ne boruljon el lelkünkön! Szent Isten! a mi nemzetiségi és állami viszonyaink között, melyek a hazaellenes tanok legnyíltabb hirdetését is lehetővé teszik, hol van az egységes magyar nemzeti szellem, mely a haza minden művelt fiát egyaránt lelkesítse, és minden téren és minden körülmények között a magyar nemzeti eszme győzelmének kivívását tűzze ki fáradalmainak és küz-

delmeinek soha el nem ejthető céljául?! Hol van az a nemzeti kulturai egység, mely legalább a magyar nyelv, mint államn nyelv értéke és közhasználata által a honpolgárokat egymáshoz közelebb hozza és egy külsőleg is jelzett, szorosabb egységbe fűzze?!

Hiszen a mi nemzetiségi agitátoraink és lapjaink csaknem mindennap tüntetnek a nemzetiségi szenvedélyek, csak forradalmi időkben érthető, féktelen kitöréseivel – és készek bárkivel is szövethetnek mindaz ellen, a mi magyar és magyar színt és jelleget visel homlokán.

A „magyar állampolgár” nevezet még épen nem egyértelmű a „magyar hazafi” nevezettel, legkevésbé a politikai nemzet úgynevezett művelt középosztályában, a honnan az agitátorok tulajdonképpen kikerülni szoktak.

Mennyivel szerencsésebb helyzetben van Németország, hol a nyelv- és kulturai egység magának a politikai egységnek oly kitűnő szolgálatokat tett és tesz! És mégis! Németország tanfőférfiai szükségesnek találják az egységes nemzeti továbbfejlődés céljából az egységes középiskolát, mely a népszellem egységes irányát eredményezze.

A nagy német nemzet nyelve és irodalma

egységében nemzeti fenmaradásának egyik legerősebb biztosítékát bírja, míg nálunk hacsak a magyar nyelvnek, mint államnyelvnek államéleti szempontból való terjesztéséről és használatáról van szó: nemzetiségeink jó részénél még mindig szívósan kitartó ellenkezésre találunk; noha világos, hogy anyanyelvüktől megfosztani soha sem kívánhatjuk őket. Ha már az államnyelvnek külső elterjesztése is ily nehézségekbe ütközik: mikor fogjuk elérhetni azt az *i n t e n s i v c u l t u r a l i s e g y s é g e t*, mely a nemzetiségek nyelvi és erkölcsi individualitásának épségben tartása mellett, legalább a politikai gondolkozás és érzület, a törekvések és cselekvések egységes és hazafias irányát biztosítja?!

Állami és culturalis törekvéseinknek ez még hosszú időre fogja irányát szabni!

Nekünk minden jobb és nemesebb tehetőségünket ez irányban kell érvényesítenünk; kell, hogy megfeszített erővel odahassunk, hogy legalább a művelt középosztály jelleme és szelleme, vágyai és cselekvősége, mind a magyar nemzeti szellemmel összhangban legyenek, annak bélyegét, annak kinyomatát viseljék homlokukon!

És erre vezet, erre való az egységes magyar középiskola!

II.

Midőn a német mérnökök teljesen radikális eljárással az egységes középiskola hat évi tanfolyamának szervezetét körvonalozták, ezt mindenesetre a konkrét viszonyok befolyása alatt tették.

A mai Németországnak, a német középosztálynak, tehát a nemzet zömének mindennekelőtt praktikusnak kell lenni; ismernie kell a francia nyelvet, mert erre nem csupán a szomszédos viszonynál fogva, nem csupán a közéleti és irodalmi érintkezés, de politikai, vagy mondjuk: katonai tekintetből is első sorban szüksége van.

Azonban a német nemzet, mely oly lelkesen karolta föl a gyarmatosítási politikát, és mely odaköltözött óriás tömegénél fogva az Unió államaiban, csaknem versenyképes az angolszász fajjal, a francia után első sorban az angol nyelvnek ismerete által nyerhet legtöbbet. A helyesen felfogott nemzeti érdek tehát azt tanácsolja, hogy Németországban menél többen értsék és beszéljék az angol nyelvet.

A latin, mint a kihalt római nemzet és a tudomány nyelve, csak ezek után jó tekintetbe. A görög pedig épen a felsőbb három évi tanfolyamra szorul.

Látnivaló tehát, hogy a német mérnökök a nyelvek dolgában a gyakorlati haszon és nemzeti érdek egybevágó szempontjából indultak ki.

Németországnak az ő kulturális és birodalmi egysége mellett nincs miért féltenie nemzetiségét és nemzeti törekvéseit. E tekintetben ő reá sem a francia, sem az angol nyelv veszélyt nem hozhat többé. Ő tehát legott az alsó osztályokban megkezdheti az élő idegen nyelvnek nagymérvű tanítását!

Egészen más helyzetünk van nekünk magyaroknak!

Nekünk mindenekelőtt saját nemzetiségünk megerősítéséről, nyelvünknek mint államnyelvnek kellő kiterjesztéséről kell gondoskodnunk. Ez olyan szükségesség és igazság, melyről soha, de sohasem szabad megfeledkeznünk!

Nálunk a gyakorlati haszon és nemzeti érdek első sorban az, hogy ne legyen a magyar birodalomnak, a Kárpátoktól az Adriáig, magát műveltnek tartatni kívánó olyan pol-

gára, a ki a magyar nyelvet állásához képest ne értse és ne beszélje!

S ennek az érdeknek minden más érdeket a legridegebben alá kell rendelnünk! Ennek útjából minden akadályt el kell gördítelnünk!

Azért a magyar egységes középiskolában a magyar nyelvnek és irodalomnak a mai tanterv mostoha és célzévesztett intézkedésétől eltérőleg minden nyelvek között az első és legnagyobb tért kell nyitni, nem csak a hat évi tanfolyammal bíró gymnasiumban, hanem a fölötte álló lyceumban is!

És mert nekünk tekintettel a nemzetiségi vidékekre, első sorban a magyar nyelv elemeire, a magyar nyelvre, mint tannyelvre kell kiváló súlyt fektetnünk, annak kell legtöbb időt szentelnünk, azért szerény véleményünk szerint a magyar egységes középiskola első osztályában idegen nyelvnek nem volna szabad helyet foglalnia, legalább az első félévben nem! A második félévben is csak azon nyelv elemeit volna szabad megkezdeni, mely a második osztályban tanítandó lészen.

Ismételjük: a nemzeti nyelv exten-

zívebb és intenzívebb tanítása az első, a mit reformálni kell a jelenlegi tantervben, ha a nemzeti érdekek eleget tenni, ha a fölmerülő bajokon és panaszokon segíteni akarunk. És ebben – valószínű – hogy nem is fog senki sem ellenmondani; e szempont könnyen vihető keresztül diadallal!

Azonban az idegen nyelvekkel, szemközt a „magyar egységes iskola” megalkotásánál is tetemes divergentiák fognának nehézséget okozni. Meg vagyunk győződve, hogy sokan a német mérnökök példája szerint az alsó osztályokban kizárólag az élő nyelveknek adnának elsőséget, és pedig első helyen a német, azután a francia nyelvnek – és csak ezután juttatnának esetleg a latin nyelvnek is tért!

És ha a latint, mint a francziának alapvetőjét utóvégre mégis elfogadnák a sorban harmadiknak, de már ahoz szorosán ragaszkodnánk, hogy a magyar után első helyen a németet tanuljuk.

És ha így a németet a latin elé tesszük, ez világos jele volna annak, hogy már túlestünk azon, mintha Magyarországon a

germanisatiót lehetségesnek tartanak; e tekintetben nemzetiségi és politikai aggodalmaink megszűntek. A minnek, mint politikai fejlődésünk eredményének jelentőségét nem lehetne eléggé méltatni!

Aztán elfogultság nélkül az sem tagadható, hogy a németről, mint élő indogermán nyelvről nem egy esetben fölvilágosítást lehetne venni a latinhoz. S ez a kérdés: mennyire mozdítaná elő a német nyelv előző ismerete a latin nyelv eredményes tanítását? méltó volna, hogy részletesebb tanulmány tárgyává tétessék; bár igaz, hogy őseink kitűnő latinok voltak, a nélkül, hogy a német nyelvet ismerték volna. S eddigi tapasztalataink is arról győztek meg, hogy a legmagyarabb ifjak a legkitűnőbb latinok s hogy a magyar ifjúság tehetségesebb része előszeretettel viselkedik a latin nyelv és irodalom iránt.

Mi előbbi nézeteinkhez híven a magyar nyelv mellé legegőbb a római nyelvet kapcsolnók előbbi czikkeinkben érintett okoknál fogva. Az észfejlesztés egyik legjobb és legczélszerűbb eszközét benne látjuk, irodalmának szív- és jellemképző hatásáról innen-onnan kétezer év tesz tanúságot. Jótékonyan támo-

gátja a nemzeti szellemű nevelést, a mely, ha az ifjak lelkének irányt szabott, sokkal kevesebb veszélylyel láthatunk az élő nagy nemzetek nyelvének tanulásához. És ekkor első sorban a német s azután pedig a francia volna tanítandó. A görög és az angol a bifurcatio értelmében a lyceumra maradna.

Természetes, hogy a nyelvek és így különösen a latin nyelv tanításában úgy a tananyag beosztására, mind a módszeres kezelésre nézve bizonyos reform volna kívánatos. Aminthogy az egységes iskolát a módszer revisiója és lehető megállapítása nélkül képviselni sem lehet.

A nyelveken kívül a többi humán és reál-tárgyak beosztása – azt hiszszük – már tetemesen kevesebb nehézséggel járna. A hazai földrajz és történelem a nemzeti jellem és szellem fejlesztése céljából a magyar nyelv mellett első sorban követel helyet. A hamis történelmi fogalmak ellenében, melyek államellenes célból terjesztetnek, már a gymnasium alsó osztályaiban alapját kell vetni a hamisítatlan nemzeti történelem biztos ismeretének.

Nemzetünk viszontagságos, de dicső múltja ezer és ezer alkalmat ad a hazafiúi érzület

ápolására. A földrajz pedig kellő térképek szemlélete mellett nem csak megragadja és gyönyörködteti a phantasiát, de kiterjesztve módfelett meg is erősíti azt!

Egy-egy történelmi arczképcsarnok, a városok és vidékek rajzaival illusztrált tan- és olvasókönyvek rendkívül jótékony szolgálatot tennének a honismeret és honszeretet fokozására!

III.

Mint hogy az egységes középiskola a lyceum harmadik évfolyama által kibővülne: a reáliák beosztását könnyen lehetne úgy eszközölni, hogy mindazon tárgyak, melyek jelenleg a reáliskolában és gymnasiumban taníttatnak, ott se hiányozzanak a tantervből, egészben véve ott se veszítsenek térben és jelentőségben.

Természetes, hogy a gymnasialis hat osztályban pl. a természettudományok bővebb és részletesebb tárgyalását korlátozni kellene a nyelvi és irodalmi oktatás iránti tekintetből; ott meg kellene elégedni az alapfogalmak kellő megismertetésével. A rajz mind a hat osztályra kiterjesztendő, hogy a lyceum egyik felében egyszerűen folytatni lehessen; a m a t h e

sis, tekintettel a gyakorlati élet követelményeire, a legalaposabban és legszigorúbban kezelendő.

A két legfenségesebb humán-tárgy közül a vallástan a gymnasiumban és lyceumban egyaránt, a bölcsészet csak az utóbbiban foglalna helyet a tantárgyak sorában.

A természettudományok bő és alapos oktatására a lyceumban elég idő jutna, hol azokat még ki is lehetne terjeszteni, a nélkül, hogy a túlterhelés hibájába esnénk, mert hiszen a gymnasium bevégeztével nyert képesítő bizonyítványnál fogva csak a valóban hivatott tehetségek lépnének föl, úgy, hogy e tekintetben a képesítő bizonyítványt a nem képesítő, hanem csak egyszerű elbocsátó bizonyítványtól megkülönböztetni óhajtjanok.

Nem lehet szándékunk e helyen a magyar egységes középiskola teljesen kidolgozott tantervét adni; mert hiszen az iskolának tanterve teszi annak szervezetét; ennek teljes megalkotása előtt pedig föltétlenül tekintetbe veendő és megállapítandó, hogy mily viszonyban fogna állani az egységes középiskola hat osztálya, a gymnasium, a szak-

iskolákhoz, pl. a gazdasági, kereskedelmi, erdészeti és bányászati iskolákhoz?

Mert a hat osztály tanterve megalkotásánál e szempontot annál inkább figyelembe kellene venni, minthogy az egységes középiskola mellett az úgynevezett polgári iskola alighanem fölöslegessé válnék nálunk is, illetőleg igen valószínűen bekövetkeznék annak hat osztályú gymnasiummá való átalakítása.

És az e l b o c s á t ó b i z o n y í t v á n y épen azok részére szólna, kik vagy alsóbb hivatalnoki pályákra lépnek, vagy olyan szakiskolákba mennének át, a melyek eddig sem követeltek nagyobb előkészültséget, mint a minőt a mostani gymnasium hat osztálya nyújtani képes, és így a minőről a hatodik osztály egyszerű bizonyítványa tanúskodik.

Ezen szakiskolák tehát semmit sem vesztenének az egységes középiskolával; de annál többet nyernének az egyetemek és azon szakiskolák, melyek eddig érettségi bizonyítványt követeltek, azon ifjakban, kiket a lyceum tüntetne ki érettségi bizonyítvánnyal; mert ezek a kilencz osztályú középiskola elvégezte után, különben is mint válogatott ifjak, sokkal derekabb és érettebb succrescentiát képeznének,

mint a mai gymnasialis és reáliskolai érettségi bizonyítvány nyál dicsek vők.

Még van egy, a miről ez úttal is meg kell emlékeznünk.

Mi az egységes középiskola tantervében okvetlenül helyet adnánk – a különböző vidékekhez képest – egy-egy nemzetiségi nyelvnek is, mint rendkívüli tárgynak. Először, mert a nemzetiségek állanak, mint a politikai nemzettest tagjai hozzánk legközelebb; de továbbá mi még azt a látszatot is elkerülni szeretnők, mintha az államnyelv iránti buzgóságnál és e tekintetben való föltétlen és soha alkudni nem tudó álláspontunknál fogva, a nemzetiségeket anyanyelvüktől megfosztani kívánnók.

Ezt józan észszel még a legvakmerőbb agitátor se mondhatná, mikor mi magunk is tanulnók az ő nyelvöket, nemhogy ő nekik megtiltanók annak intensiv művelését. Mert azt, a ki még ekkor is úgy fogná föl a magyar nyelvnek, mint államnyelvnek teljes elterjesztését, azt valóban az örültek házába kellene utalni lelki állapotának gyógyítása végett.

Azt, hogy ott, a hol gymnasium lenne hat osztálylyal, nem kellene szükségképen lyceumot is emelni, korábban is érintettük már

és itt csak azt akarjuk kiemelni, hogy mi épen a lyceumokban contempláljuk azon centrumokat, melyek kitűnően volnának hivatva arra, hogy egy-egy nagyobb vidék ifjúságát felölelve, ezen ifjúságban, mint az egyetemek leendő polgáraiban az egységes irányú magyar nemzeti szellemet a lehető leghathatósabban kifejleszszék.

Egy-egy lyceum, akár négy-öt gymnasium képesített ifjúságát ölelné magába és ezért a lyceumok berendezésére és beruházására, azoknak nemzeti szempontból való alkalmas elhelyezésére rendkívüli gondot, figyelmet és tapintatot kellene fordítani!

Az a válogatott és tehetséges ifjúság, mely a lyceumokban összegyűlne, megérdemelné, hogy minden áldozatot meghozzunk érte s a szegényebb sorsúak részére a lyceumok mellett illően dotált internatusokat állítsunk föl.

Az ilyen ifjúság a tanulmányok bővebb mértékét is elbírná s kitűnő képzettséggel jellenék meg az egyetemek küszöbén.

Átalában a „magyar egységes középiskola” nem szállítaná le a képzettség színvonalat sem a „gymnasium” neve alá

foglalt hat osztályban, séma „lyceum” névvel jelzett három évű felsőbb tanfolyamban, ellenkezőleg, a nemzeti érdek a magyar ifjúság mennél derekabb kiképzését követeli!

*

Hosszura terjeszthetnők e cikkek sorát, ha az egységes középiskola kérdésével szorosan összefüggő, vagy kapcsolatba hozható minden kérdésre, ellenvetésre és momentumra reflektálni kívánnánk.

A szervezet, a módszer és a tanerők képzésének kérdései igen széles körre terjednek ki. Hiszen Németországban azért alakítanak a tanférfiak „Egységes iskola-egyesületet”, hogy a kérdés mindenoldalú tanulmányozásához közerővel, hogy ne mondjam gőzerővel fogjanak hozzá.

Az az elégtelenség, mely a középiskolák dolgában az elmélet mintegy lázas izgalomba hozta, nem fog addig megszűnni, mint a középfokú oktatásban Európa népei nemzeti érdekeik biztosítékát nem találják.

S e tekintetben talán egy nemzet sem fogja a kérdést oly alaposan megoldani, mint a német, melynek alkotása mintánk, példája

buzdításunk lesz. És ennek, ha már ily rop-pant fontosságú kérdésben tanácsosabbnak tartjuk a kezdeményezést másoknak engedni át, részünkről csak örvendeni tudunk.

Mi bízunk a német szak fér fiak által megindított mozgalomban. Bármily hatalmas támadást intézzenek a realismus képviselői a humán alapokon nyugvó oktatás és nevelés rendszere ellen, ők meg fogják menteni a humanismust; de bármily szempontot és elvet is alá fognak rendelni a nemzeti érdekek és irányoknak!

Méltatni fogják a reáltudományokat, mert a természettudományok óriási haladása nagy szolgálatokat tesz az emberiségnek. Ámde ha az eddigi, alapjában humán oktatás mellett is a tapasztalati tudományok ily bámulatra méltó vívmányokat mutathatnak föl: képzelhetni, hogy mily sohasem remélt eredményeket várhatni akkor, midőn a természettudományok az egységessé alakított középiskolában még tért is foglalnak! Nyerjenek is tért, csak álljanak a humanismus nemesebb szellemének vezérlete és befolyása alatt!

Ma a középiskolai oktatás dualismusa legott az elemi osztályok után, már az első

osztályban kezdődik; s az ifjú előtt már itt vetődik föl a pályaválasztás kérdése. Az egységes iskola a hatodik osztály végeztével vetné föl a pályaválasztás kérdését, a melynek az eddigi eredményekhez mért helyes eldöntése által rendkívül sokat lehetne nyerni minden irányban és minden tekintetben – és a mi legfő, a hat osztályon keresztül nyert teljesen egységes nevelés a nemzet művelt középosztályának egységes szellemét és irányát biztosítaná. A hatodik osztály után a dualismus a bifurcatio alakjában érvényesülne, hol a teljesen közös tárgyak, a vallás, a bölcsészet, a történelem, nemzeti nyelv és irodalom még mindig fentartanak a nemesebb irányban törekvő humanismus érvényét.

Ma, a század utolsó negyedében ismét egy forradalom: egy nagy tanügyi forradalom előestéjén állunk; s e század öröksége hosszú viták és harczok után – nézetünk szerint – az „egységes középiskola” magas vívmánya lesz!

A múlt század az egyenlőség, testvériség és szabadság eszméit hagyta reánk; de amaz eszmék megvalósítása a jelen század érdemei közé tartozik. És éppen azon eszmék megvaló-

sítását fogja tökélyre emelni az „egységes középiskola”, mely a nemzetek vezérlő osztályának, a művelt középosztálynak a nemes humanismustól áthatott szellemét egységesebb, nemzetibb és hazafiasabb irányban fogja vezérelni.

Adja Isten, hogy a „magyar egységes középiskola” ne csak a jövő század, de egyszersmind a magyar nemzeti élet jövő milleniumának iskolája legyen!

TARTALOM.

	Lap
Előszó	III.
Az egységes középiskola.....	I
A latin- és a nemzeti nyelv.....	13
Trefort és a középiskolák	23
Az egységes középiskola kérdése Németországban.....	35
A magyar egységes középiskola	52

